



Uniwersytet  
Ekonomiczny  
w Katowicach

Prof. dr hab. Aldona Frączkiewicz-Wronka, prof. zw. w UE  
Kierownik Katedry  
Zarządzania Publicznego i Nauk Społecznych

Katowice 20.07.2023

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Cymbranowicz pt. **Dostosowanie studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców w Polsce**

napisanej w ramach dziedziny nauki społeczne, dyscyplina ekonomia. Promotorem pracy doktorskiej jest prof. zw. dr hab. Helena Tendera-Właszczuk.

Podstawą przygotowania recenzji jest pismo prof. dr. hab. Stanisława Popka, Dyrektora Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie z dnia 31.05.2023, w którym Pan Profesor zwraca się do mnie z prośbą o ocenę pracy mgr Katarzyny Cymbranowicz pt. *Dostosowanie studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców w Polsce* w konsekwencji decyzji Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie podjętej w dniu 22.05.2023 r. Przewód doktorski mgr Katarzyny Cymbranowicz został otwarty w dniu 22.09.2014 w dyscyplinie ekonomia.

Recenzja została przygotowana poprzez odniesienie się recenzenta w poszczególnych częściach do następujących kwestii: **I. Podstawy prawne realizacji recenzji; II. Recenzja dzieła według przyjętych kryteriów; III, Końcowa konkluzja.**

### **I. Podstawy prawne realizacji recenzji**

Stosowne pismo oraz manuskrypt pracy doktorskiej mgr Katarzyny Cymbranowicz wpłynęły w dniu 06.06.2023 do Kancelarii Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.

Niniejsza ocena jest sporządzona zgodnie z wymogami Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz.1789) i przepisach wprowadzających ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 30.08.2018 poz.1669) i odnosi się do elementu wyszczególnionego w powołanej regulacji w artykule 13, punkt 1 ww ustawy w którym czytamy: *Rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, o którym mowa w art. 20 ust. 7, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej* oraz w zgodzie z & 6, ust.4 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie

szczególowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2018 poz.261).

Szczegółowo opinia została przedstawiona jako część II. Recenzja dzieła według przyjętych kryteriów: (1) wybór tematu; (2) założenia badawcze, cel rozprawy, tytuł; (3) struktura i spełnienie wymogów formalnych w tym poprawność formalno-językowa; (4) dobór źródeł i literatury naukowej; (5) ocena warsztatu naukowego zaprezentowanego w pracy. Zakończeniem oceny jest sformułowana jako część III końcowa konkluzja.

## II. Recenzja dzieła według przyjętych kryteriów

### (1) wybór tematu;

W dzisiejszej gospodarce, w której przełomy w wielu branżach zdarzają się niemal co roku, wiedza może dezaktualizować się niezwykle szybko. Dlatego właśnie z punktu widzenia uczelni tak ważne jest monitorowanie tego, jakie umiejętności zapewniają aktualnie powodzenie na rynku pracy, a które powoli stają się wąską niszą doprowadzającą do sytuacji w której posiadające je osoby tracą tzw. zatrudnialność (ss. 153-170).

Istotnym elementem myślenia o rozwoju społeczno-gospodarczym kraju jest bezrobocie wśród osób młodych, szczególnie absolwentów uczelni wyższych. Autorka ocenianej dysertacji zauważa, że (s. 171) *„złożoność rynku pracy jest efektem oddziaływania wielu czynników określających podaż rynku pracy oraz popyt na pracę, a charakter ogólnej sytuacji na rynku pracy i w poszczególnych jego segmentach oddają wzajemne relacje ilościowe oraz jakościowe między podażową i popytową stroną rynku pracy(..)”. Wskazane stwierdzenie pozwoliło Jej na uznanie, że przybliżenie determinant pozycji absolwentów szkół wyższych, kształcących w zawodach ekonomicznych jest istotnym problemem badawczym. W Polsce odsetek osób z wyższym wykształceniem w strukturze osób bezrobotnych, okresowo sięga nawet 15% zarejestrowanych bezrobotnych. Jest to zjawisko niepokojące, bowiem studia wyższe są inwestycją, zatem jeżeli osoba je kończąca nie może znaleźć zatrudnienia na swoim poziomie kompetencji i podejmuje niesatysfakcjonujące ją wybory zatrudnieniowe, wynikające z każdorazowej relacji podaży/popytu na rynku pracy oczywistym jest że środki finansowe spożytkowane na uzyskania wykształcenia zostały wydane nietrafnie, bowiem nie przyniosły spodziewanego zwrotu. To ostatnie stwierdzenie odnosi się zarówno do czynionych wyborów indywidualnych jak i wyników alokacji strumienia środków publicznych czyli wydatkowanych w interesie społecznym.*

Niekorzystne relacje między liczbą studentów i absolwentów poszczególnych kierunków czy specjalności a oczekiwaniami rynku pracy mogą być skutkiem oddziaływania wielu czynników, w tym takich jak: wybór niewłaściwego kierunku studiów na które nie ma odpowiedniego zainteresowania na rynku pracy; zjawiska nadwyżki edukacji, które występuje wtedy gdy absolwenci obejmują stanowiska nie wymagające wykorzystania w pełni nabytych w trakcie nauki kwalifikacji; niedostatecznych kompetencji (umiejętności) absolwentów jako częstej przeszkodzie w procesie poszukiwania pracy zgodnej z uzyskanym wykształceniem.

W tym ostatnim przypadku można mówić o niskim poziomie kształcenia na uczelniach, jako bezpośredniej przyczynie problemów absolwentów wchodzących na rynek pracy i stąd między innymi wątek badawczy podjęty przez Doktorantkę mający na celu zobrazowanie potencjału i pozycji rynkowej wybranych uczelni kształcących w zawodach ekonomicznych

(ss. 255-284). Sytuacje pozostałe wskazują raczej na – w skali makroekonomicznej – groźne zjawisko niedopasowań edukacyjnych jako wyniku niewłaściwej polityki edukacyjnej.

Rezultaty dynamicznych zmian w szkolnictwie wyższym, zapoczątkowanych w latach dziewięćdziesiątych nie zawsze należy oceniać pozytywnie, szczególnie jeśli - mimo różnego rodzaju narzędzi (ss.285-300) teoretycznie wymuszających jakość procesu kształcenia – rzeczywista wiedza, umiejętności i kwalifikacje absolwentów dość często odbiegają od oczekiwań pracodawców. Niemniej ważna jest postawa wobec pracy, ale nie ten wątek poznawczy był treścią rozważań prowadzonych w dysertacji.

Absolwenci dobrze przygotowani do podjęcia wyzwań stawianych przez pracodawców, to oczywiście wielki sukces uczelni i wysokie noty wystawiane przez instytucje akredytacyjne. Przede wszystkim to jednak ważny krok na drodze do gospodarczego rozwoju kraju i budowy zasobnego społeczeństwa, złożonego z ludzi wykonujących zajęcia zgodne ze swoimi kompetencjami nabytymi w trakcie nauki, a zatem także realizujących swoje aspiracje.

Szkoły wyższe utożsamiane są z ośrodkami tworzenia zasobów kapitału ludzkiego (wiedza, kompetencje, umiejętności) niezbędnych do utrzymania wysokiego tempa wzrostu gospodarczego oraz rozwiązania licznych problemów społecznych (ss. 88-125), ale pojawiają się wątpliwości czy oczekiwania kierowane pod adresem uczelni są w pełni realizowane. Efektywność edukacji wyższej, jako czynnika korzyści osobistych (płace) i społecznych (wzrost gospodarczy) w decydującym stopniu zależy od motywacji studentów i kadry uniwersyteckiej, sposobów finansowania, oraz relacji z przemysłem i władzą publiczną. Efektywność edukacji wyższej zależy także, a może przede wszystkim od filozoficznej strukturalizacji założeń polityki edukacyjnej formułowanych w danym kraju i w danej przestrzeni, będących konsekwencją dokonywanych w trakcie procesu wyborczego politycznych decyzji o kierunkach alokacji środków publicznych. To ostatnie stwierdzenie w praktyce, jakże często, prowadzi do krótkoterminowych ponadprzeciętnych zysków wybranej grupy przedsiębiorców edukacyjnych, ale w długim okresie czasu do zapaści intelektualnej i kompetencyjnej społeczeństwa. Oczywiście jest, że wysoki odsetek osób mających wyższe wykształcenie w społeczeństwie czyli osób teoretycznie wykształconych (posiadających dyplom licencjata czy magistra) aczkolwiek praktycznie nie wpisujących się w zapotrzebowanie na specjalistów zgłaszane przez pracodawców jest zagrożeniem dla zrównoważonego rozwoju. Co niejednokrotnie jest skutkiem ukończenia studiów na uczelniach, które delikatnie nazywając postrzegane są jako „maszynki do zarabiania pieniędzy” przez podmioty będące ich właścicielami. Tendencja taka silnie zarysowała się w odniesieniu do szkół o profilu ekonomicznym. Autorka, nie sformułowała powyższej tezy, jest to zdanie recenzenta, ale napisała poniższe słowa (s. 173)...*Najwyższy procentowy przyrost liczby uczelni dotyczył wyższych szkół ekonomicznych (w roku akademickim 2005/2006 istniało już 95 uczelni tego typu, podczas gdy w roku 1990/1991 jedynie 5)*... A jeśli przeanalizujemy ścieżki kariery zawodowej absolwentów kierunków ekonomicznych, szczególnie kończących liczne uczelnie niepubliczne, to zauważmy, że „kasa w supermarkecie” w tej grupie absolwentów jako miejsce zatrudnienia nie jest efemerydą jako miejsce pierwszej pracy (netnografia). Zatem podjęcie przez Autorkę dysertacji próby przygotowania kompleksowej diagnozy dostosowania studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców w Polsce jest w ocenie recenzenta cenne i ciekawe poznawczo. Odpowiada na ujawniające się trendy i pozwala na formułowanie polityk publicznych.

Na funkcjonowanie uczelni coraz mocniej wywierają wpływ procesy internacjonalizacji, konkurencji i komercjalizacji, które z kolei zwiększają wymagania odnośnie jakości edukacji we wszystkich aspektach: dydaktycznym, badawczym, organizacyjnym i finansowym. Jednak działania te napotykają na bariery utrudnionej identyfikacji problemu oraz braku wystarczających zasobów, przede wszystkim finansowych przez uczelnie. Masowość szkolnictwa wyższego bardziej skomplikowała niż uprościła proces podniesienia standardów akademickich, przede wszystkim w zakresie jakości studiowania. Bardzo często impulsem tworzenia nowych kierunków czy specjalności - szczególnie w grupie kierunków ekonomicznych - była raczej łatwość pozyskania odpowiedniej kadry i brak konieczności organizowania kosztownego zaplecza dydaktycznego, niż potrzeby rynku pracy.

Tendencja tworzenia uniwersytetów przedsiębiorczych zmierzających do samodzielnego wdrożenia wyników swoich badań nie jest w Polsce powszechną praktyką uwzględnianą w długookresowych strategiach uczelni. To właśnie wdrożenia badań i system grantów przyznanych na badania jest wykorzystywany w wielu krajach jako podstawa oceny funkcjonowania instytucji edukacyjnych a w konsekwencji finansowania uczelni. Instytucje nadzorujące prawidłowość funkcjonowania szkół wyższych „wymuszają” orientację ocenianych uczelni na podnoszenie jakości oraz efektywności (co jest odpowiedzią na istotne rozszerzenie systemu edukacyjnego i powiązane z tym wyzwania) tym samym w ograniczony sposób, ale jednak wpływają na to kogo i jak kształcimy. Autorka dysertacji zauważyła znaczenie tego obszaru edukacyjnych aktywności i ich wpływ na podejmowanie decyzji o studiowaniu w konkretnych uczelniach poprzez przygotowanie obszernej analizy ocen programowych dokonanych przez Polską Komisję Akredytacyjną (ss. 285-301).

I w końcu należy zauważyć, że ostatnio coraz mocniej brzmi głos pracodawców, którzy są zainteresowani sprawniejszym funkcjonowaniem systemu edukacyjnego co wpływa na ich silne zainteresowanie możliwością pozyskania pełniejszych informacji o jakości edukacji i pozycji na rynku usług edukacyjnych danej uczelni. Wskazana problematyka również została poruszona w ocenianej dysertacji poprzez dokonanie przez Autorkę analizy i oceny działalności Akademickich Biur Karier ( ss. 301-332).

Biorąc powyższe pod uwagę recenzent stwierdza, że poszukiwanie sposobów mających na celu poprawę rezultatów oddziaływania praktyk podejmowanych na rynku usług edukacyjnych jest od wielu lat jednym z ważniejszych obszarów dociekań badawczych w dziedzinie ekonomii sektora publicznego co oznacza, że wybrany temat dysertacji jest aktualny i istotny dla rozwoju rynku usług edukacyjnych. Rezultaty owych dociekań są ważne, bowiem wytyczają i wpływają na kierunki polityk publicznych państwa – przynajmniej tak powinno być bo takie były - wskazane przez Doktorantkę – cele planistyczno-decyzyjne (ss. 10-11). Zauważyć przy tym należy, że teoretycy formułują uniwersalne reguły zwiększające racjonalność gospodarowania środkami publicznymi, a praktycy starają się zaproponowane rozwiązania wprowadzić w rzeczywistość organizacyjną, tak aby zakładane cele były osiągnięte, doprowadzać do ograniczania wysokiego zużycie zasobów, ograniczać nieefektywność ekonomiczną i organizacyjną oraz społeczną niesprawiedliwość w dostępie do usług i świadczeń wspierających dążenie do emancypacji rodziny i zapewniające jej możliwość realizacji swoich potrzeb.

Podsumowując, zaproponowany temat pracy jednoznacznie należy ocenić jako wybrany trafnie. Autorka wykazała się umiejętnością dostrzeżenia tego co istotne z punktu widzenia

możliwości rozwoju teorii, jak i przydatne dla praktyki. Wybór tematu należy uznać zatem za w pełni uzasadniony.

## (2) założenia badawcze, cel rozprawy, tytuł

Recenzowana dysertacja lokuje się w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauk o ekonomii.

Założenia pracy zostały sformułowane w konsekwencji analizy literatury przedmiotu, dostępnych statystyk obrazujących efekty zmian na rynku usług edukacyjnych oferowanych przez uczelnie kształcące w szerokiej gamie zawodów „ekonomicznych”, syntezie licznych raportów i prac eksperckich oraz danych pozyskanych z zasobów badanych uczelni.

Jako cel prowadzonych rozważań Doktorantka wskazała (s.9)...*dokonanie analizy i oceny dostosowania studiów ekonomicznych do potrzeb rynku pracy w Polsce*. Realizacja celu badawczego wymagała poszukiwania odpowiedzi na sformułowane pytanie badawcze *dotyczące oceny dostosowania do potrzeb rynku pracy studiów ekonomicznych w Polsce* (s.10). Pytaniu badawczemu i postawionemu celowi prawidłowo przypisano 10 zadań badawczych pogrupowanych jako teoretyczno-wyjaśniające; informacyjno-diagnostyczne oraz planistyczno-decyzyjne (ss. 9-10).

Poznaczym wsparciem dla czynionych rozważań było wykorzystanie ustaleń teorii dotyczących rynku pracy jako kategorii ekonomicznej (ss. 16-44), a szczególnie dobrze przygotowany przegląd wybranych teorii rynku pracy, który pozwolił na konstatację, iż niektóre z teorii rynku pracy mogą być użyteczne w opisie relacji zachodzących między *podmiotami biorącymi udział w przebiegającej we wskazanej przestrzeni grze między stroną popytową i podaźową, wykazując przy tym wysoką użyteczność w opisie interakcji i przyczyniając się do identyfikacji znaczenia i funkcji wyższego wykształcenia w kontekście procesu tranzytacji w odniesieniu do absolwentów szkół wyższych* (s.67).

Powiązanie rozważań nad efektami działalności ekonomicznych uczelni wyższych z perspektywą rynku pracy, rozumianą jako tworzenie lub ograniczanie możliwości uzyskiwania adekwatnego do ujawniających się potrzeb na rynku pracy kwalifikacji recenzent uznaje za istotne, a ocenę owych efektów prowadzonych przez państwo działań - w konsekwencji przygotowania licznych charakterystyk stanu rzeczywistego oraz badań terenowych realizowanych jako analizy i oceny działalności Akademickich Biur Karier funkcjonujących przy badanych uczelniach poznawczo uzasadnione. Autorka dysertacji zauważyła, że *ABK jako jednostki organizacyjne szkół wyższych są ważnym ogniwem łączącym studentów i absolwentów z pracodawcami i rynkiem pracy* (s. 301-302). Doktorantka podkreśla, że poprzez typ zbieranych danych czyli głównie aspekty związane z zatrudnialnością absolwentów jako integralnym wskaźnikiem efektów kształcenia oraz ich dostosowania do oczekiwań rynku pracy ABK jest także narzędziem optymalizacji jakości edukacji. Jak wskazuje Autorka dysertacji *...o jakości edukacji świadczy nie tyle zatrudnienie, a podjęcie pracy na takim stanowisku, które przynosi zadowolenie z pracy i nie kojarzy się z poważnymi kosztami społecznymi (sygnalizowane przez niedopasowania poziome i pionowe). dostarczają informacje, które ułatwiają poszukiwanie odpowiedzi na pytanie to w jaki sposób absolwenci wchodzi na rynek pracy i co można zrobić w celu usprawnienia tego procesu*. W oparciu o pozyskane informacje powstają wytyczne dla lepszej koordynacji wspólnych działań uczelni, pracodawców i agencji rządowych. Jednocześnie można ustalić charakter bezrobocia występującego wśród osób młodych — przymusowego (brak ofert na rynku pracy) czy dobrowolnego (niewystarczający poziom zarobków, brak

perspektywy zawodowej i osobistej). Istotny temat to czas poszukiwania pracy, który może wydłużać się w razie występowania chęci dopasowania własnych oczekiwań do charakterystyk miejsca pracy. Recenzent zauważa, że Autorka dysertacji w zaproponowanym przez siebie podejściu podkreśliła, iż rozważania dotyczące polityki edukacyjnej dotyczące efektów funkcjonowania uczelni ekonomicznych nie są nowe, ale dokonana przez Nią analiza dotychczasowych sposobów ich prowadzenia i opisywanych rezultatów są raczej fragmentaryczne a nie kompleksowe ujęcie materii zatem można uznać, że zaproponowane przez Autorkę w recenzowanej dysertacji kompleksowe i komplementarne podejście do oceny efektywności procesu dydaktycznego podejmowanego przez uczelnie ekonomiczne jest swoistym novum.

Jak wskazano powyżej celom pracy przyporządkowano konkretne zadania badawcze, enumeratywnie wskazane przez Doktorantkę (ss.10-11). Ich treść i zakres w opinii recenzenta w pełni wpisuje się w przedstawione zamierzenie badawcze i świadczy o dojrzałym warsztacie badawczym Autorki ocenianej dysertacji.

Za słusze i zgodne ze sztuką uznaję przygotowanie przez Autorkę wykorzystywanych w pracy pojęć, które czytelnikowi pozwalają na prawidłowe zrozumienie procesu badawczego dokonanego przez Doktorantkę oraz docenienie trudu, który był włożony w proces poznawczy.

Sformułowane zamierzenia badawcze oraz sposoby poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania badawcze są niewątpliwie wartościowe i pozwalają na postawienie wysokiej oceny umiejętności projektowania i prowadzenia badań przez Doktorantkę. Zaproponowane obszary tematyczne i dokonane w nich szczegółowe poszukiwania wyniknęły zarówno z przeprowadzonych dociekań teoretycznych w literaturze przedmiotu, jak i obserwacji procesów realnych w zakresie projektowania i realizowania polityki publicznej, w tym polityki edukacyjnej prowadzonej przez uczelnie wyższe kształcące w szerokiej gamie zawodów ekonomicznych. Jakość prowadzonego wywodu jednoznacznie potwierdza, iż z obydwoma wskazanymi źródłami poznania Autorka sobie świetnie radzi i potrafi prowadzić zarówno dociekania analityczne w teorii jak i dokonywać syntezy niezbędnej dla wzbogacania teorii, ale również przydatnej dla praktyki. Także sformułowany tytuł pracy uznaję za jak najbardziej zasadny.

Podsumowując, podkreślam swoją jednoznacznie pozytywną ocenę odniesioną do tej części recenzji. W sposób zrozumiały i logiczny Autorka przedstawiła swoje zamierzenia w odniesieniu do zawartości oraz sposobu prezentacji podejmowanych w dysertacji rozważań. Prawidłowo zostały one zaprezentowane we wprowadzeniu (ss. 5-15) a następnie przywołane w treści rozważań prowadzonych w pięciu rozdziałach pracy i w końcu w zakończeniu (ss. 333-359) stanowiącym podsumowanie pracy i syntezę prowadzonych badań. Postrzegam to jako zaletę pracy, bowiem taki sposób prezentacji celów pracy dowodzi świadomego dążenia do podporządkowania prowadzonych badań przyjętym założeniom badawczym, co dobrze świadczy o warsztacie naukowym Autorki.

### **(3) struktura i spełnienie wymogów formalnych w tym poprawność formalno-językowa**

Recenzowana praca została przygotowana w zgodzie z wymogami formalnymi stawianymi dysertacji na stopień doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. Dysertacja ma charakter teoretyczno-empiryczny. Tej logice (tj. przenikanie się wątków teoretycznych i odniesionych do obserwowanej praktyki) przyporządkowany został podział

treści dyskutowanych w pracy, gdzie świadomie równoważono rozważania teoretyczne oraz omówienie wyników badań własnych i refleksje wynikające z analizy otaczającej rzeczywistości. Z formalnego punktu widzenia recenzowana praca zawiera 5 ponumerowanych, wyodrębnionych części oraz nienumerowane: wprowadzenie wraz z charakterystyką założeń pracy, zakończenie i objęte kanonem tego typu pracy spisy: bibliograficzny (w podziale na akty prawne, raporty i komunikaty; źródła internetowe oraz opracowania zwarte i artykuły), rysunków, tabel, wykresów i map oraz aneks zawierający sześć załączników szczegółowo obrazujących kondycje wybranych uczelni ekonomicznych.

Ogółem dysertacja liczy 399 stron, w tym tekst główny 359 stron. Struktura formalna pracy jest następująca: wprowadzenie wraz z charakterystyką założeń pracy (ss.5-15), rozdział I *Przegląd podstawowych pojęć i teorii rynku pracy* (ss. 16-68), rozdział II *Wiedza i kompetencje w warunkach gospodarki opartej na wiedzy* (ss. 69-125), rozdział III *Badania potrzeb rynku pracy i determinanty zatrudnialności* (ss. 126-170), rozdział IV *Analiza czynników i uwarunkowań pozycji absolwentów szkół wyższych na rynku pracy* (ss. 171-252), rozdział V *Diagnoza zależności między ofertą edukacyjną szkół wyższych o profilu ekonomicznym a potrzebami rynku pracy w świetle badań ilościowych i jakościowych* (ss. 253-332), zakończenie (ss. 333-359), bibliografia (ss. 360-376), aneks (ss.377-396), spis rysunków, tabel, wykresów i map (ss.397-399).

Podział treści zawartej w dysertacji na 5 rozdziałów jest efektem logicznego ich grupowania wynikającego z rozważań będących konsekwencją analizy literatury, danych statystycznych, egzegezy aktów prawnych, omówienia istniejących w badanym zakresie praktycznych rozwiązań problemu w Polsce, zaprojektowania scenariusza badań empirycznych oraz metaanalizy informacji uzyskanych ze wskazanych powyżej źródeł poznania. Generalnie logika pracy jest podporządkowana następującemu grupowaniu: analiza teoretyczna na podstawie studiów światowej i polskiej literatury przedmiotu badań (rozdziały I oraz II); analiza wskaźników służących monitorowaniu sytuacji na rynku pracy oraz dyskusja nad zatrudnialnością jako kategorią badającą atrakcyjność zatrudnieniową oraz egzemplifikacja zastosowania przedstawionych konstruktów do badania pozycji absolwentów uczelni wyższych na rynku pracy (rozdział III i IV); zaprojektowanie i przeprowadzenie badań własnych oraz omówienie ich wyników (rozdział V) i w końcu weryfikacja empiryczna teorii, synteza i wnioskowanie (zakończenie).

Odnosząc się do struktury i spełnienia wymogów formalnych na wyróżnienie zasługuje sposób prezentacji prowadzonych rozważań. W szczególności przy prezentacji wyników badań i dociekań literaturowych Autorka w sposób właściwy udokumentowała wykorzystanie źródeł bibliograficznych wraz z ich wykazem na końcu pracy. W całej pracy poprawnie zostały opisane tabele i wykresy. Język i styl rozprawy nie budzą zastrzeżeń. Autorka w sposób klarowny przedstawiła swoje i cudze myśli. Język pracy jest generalnie zrozumiały, oparty na poprawnym wykorzystaniu terminologii typowej dla rozważań prowadzonych w obszarze ekonomii, polityki społecznej i subdyscypliny polityki społecznej jaką jest polityka rodzinna. Autorka precyzyjnie stosuje aparat pojęciowy związany z oceną zjawisk zachodzących na rynku edukacyjnym w powiązaniu z rynkiem pracy i miejsca na nim absolwentów ekonomicznych uczelni wyższych nie popełniając błędów terminologicznych.

Edycyjne praca jest przygotowana niezwykle starannie, podkreślenia wymaga wyjątkowa dbałość o precyzję i formę wykorzystywanego w opisie języka polskiego. Z punktu widzenia umiejętności formułowania myśli własnych oraz przytaczania cudzych, jak również

poprawnego posługiwania się językiem polskim w ocenianej pracy nie zauważam niedostatków.

Reasumując należy stwierdzić, że struktura logiczna rozprawy, oparta na doborze i sekwencji prezentowanych w niej treści została w sposób właściwy podporządkowana jej tytułowi oraz przyjętym założeniom badawczym, stąd strukturę pracy oceniam pozytywnie.

#### (4) dobór źródeł i literatury naukowej

Autorka wykazała w spisie bibliograficznym wykorzystanie znaczącej liczby źródeł poznania. Recenzent kontestuje nowomodny zwyczaj nienumerowania wykorzystanych pozycji literatury. Na wykazane pozycje składają się zarówno pozycje literaturowe jak i adresy internetowe. Bibliografia została podzielona na spis pozycji literatury, w której znalazł miejsce także spis powołanych aktów prawnych oraz spis adresów zawierający wykorzystane w poszukiwaniach badawczych informacje znajdujące się na stronach internetowych. Liczba publikacji, a szczególnie ich struktura, w tym pozycje angielskojęzyczne oraz sposób doboru (artykuły publikowane w kluczowych dla rozwoju dyscypliny czasopismach lub oficynach wydawniczych) pozytywnie świadczą o umiejętności prowadzenia kwerendy literaturowej oraz o dobrym rozeznaniu literaturowym studiowanego tematu przez Doktorantkę. W późniejszych pracach naukowych sugeruję wykazanie ogromu pracy własnej poprzez wprowadzenie podrozdziału opisującego metodę doboru publikacji do studiów literaturowych (np. wykorzystane bazy, słowa klucze etc.) oraz sposobu selekcji (warto się zapoznać między innymi z następującą pozycją: W. Czakona *Metodyka systematycznego przeglądu literatury*. [http: www.wojciech.czakon.com/pub/metodyka-systematycznego-przeglądu literatury. pdf](http://www.wojciech.czakon.com/pub/metodyka-systematycznego-przegladu-literatury.pdf)).

Z uwagi na tematykę dysertacji na pozytywne wyróżnienie zasługuje także fakt powołania przez Autorkę wielu dokumentów międzynarodowych na podstawie których omówiona została europejska a właściwie wspólna i wspólnotowa polityka edukacyjna, szczególnie w tym obszarze, który dotyczy wykorzystania instrumentów ekonomicznych, prawnych, edukacyjnych, świadomościowych i innych jako istotnego wsparcia dla realizacji modelu gospodarki opartej na wiedzy dla rozwoju państw Unii Europejskiej. Cenne jest także korzystanie z wielu źródeł statystycznych zarówno polskich (GUS) jak i zagranicznych (OECD).

Wykorzystane i wykazane przez Doktorantkę pozycje literatury oceniam jako spełniające kryterium dogłębnej analizy. Ocena powołanych pozycji literatury jest pozytywna, Autorka wykorzystwała w większości publikacje o charakterze *stricte* naukowym, rzadko sięgając do pozycji popularnonaukowych. Często odwołuje się przy tym do myśli anglosaskiej i wyników badań opisywanych w tym kręgu kulturowym oraz rozważań związanych z faktyczną emanacją polityki publicznej (a szczególnie polityki edukacyjnej) w tkance gospodarczej danego narodu. Dobór literatury jest prawidłowy i wystarczający dla przygotowania i zrealizowania rzetelnych badań pozwalających o ubieganie się o uzyskanie stopnia naukowego. Dobra znajomość podstawowej dla tematyki literatury przedmiotu, także prac o charakterze praktycznym, przełożyła się na sposób precyzowania, analizowania, a następnie syntetyzowania problemów oraz na jakość wnioskowania, który uznaję za bardzo dobry.



### **(5) ocena warsztatu naukowego zaprezentowanego w pracy**

Jak wskazano powyżej oceniana dysertacja składa się z pięciu wyodrębnionych części, wprowadzenia i zakończenia. W ocenie dojrzałości Doktoranta do pracy badawczej istotnym elementem jest analiza zaproponowanego i przeprowadzonych badań własnych. Warunkiem koniecznym dla satysfakcjonującego przeprowadzenia badań naukowych – i tym samym pozytywnej oceny dysertacji - jest dobór odpowiedniej metody badawczej, techniki oraz narzędzi badawczych. Celem wspomnianych elementów jest pomoc w znalezieniu odpowiedzi na sformułowany problem badawczy. Metoda jest zatem sposobem pracy badawczej i związanymi z nią czynnościami manifestującymi się poprzez zastosowanie określonych narzędzi i technik badawczych. Wybrany przez badacza metodom podporządkowana jest realizacja procesu badawczego przyjętego przez badacza. W odniesieniu do przyjętych założeń badawczych recenzent zauważa adekwatność wykorzystanych metod i przypisanych do nich technik. W niniejszej pracy Autorka zdecydowała się na zastosowanie metody porównawczej/komparatywnej. Zastosowaną metodę recenzent uważa za adekwatną do sformułowanego zamierzenia badawczego bowiem dzięki jej wykorzystaniu można realizować cele prognostyczne, poznawcze, teoretyczne. Z uwagi na merytoryczny charakter badanego zjawiska, kluczowym jest dobór odpowiedniego narzędzia badawczego. Pod tym terminem kryją się przedmioty, instrumenty, urządzenia techniczne, aparatura pomiarowa, służąca do realizacji technik badań. Słowem ujmując wszystko to, co można wykorzystać do zbierania i rejestrowania badanych faktów, informacji i zjawisk. Narzędzie jest instrumentem służącym do gromadzenia danych z badań naukowych. W niniejszej pracy jako narzędzie badawcze do gromadzenia danych została zastosowana analiza piśmiennictwa oparta na metodzie split-ballot. Metoda ta polega na podziale próby badawczej na podgrupy, w tym przypadku poszczególne uczelnie kształcące w zawodach ekonomicznych, w ramach jednego badania, oraz porównywaniu wyników dotyczących określonych informacji uzyskanych w każdej z tych podgrup. Ponadto zastosowano również tabele, zestawienia, wykresy oraz zestawienia informacji o charakterze jakościowym. Z uwagi na charakterystykę badanej grupy, kluczowym jest także dobór odpowiedniej techniki badawczej, rzutującej na prawidłowość i rzetelność wyników. W związku z charakterem badanej grupy, zdecydowano się na zastosowanie różnorodnych technik badawczych, charakterystycznych dla metody komparatywnej. Wykorzystano następujące techniki: badanie dokumentów, porównanie całościowe i przemienne oraz porównanie jakościowe i ilościowe. Mówiąc o technice całościowo-przemiennej, mam na myśli koegzystencję podejścia zaprezentowania porównywanych obiektów zarówno osobno, jak i poprzez omawianie kolejno poszczególnych cech lub elementów występujących w porównywanych obiektach. Ostatnimi z użytych technik jest technika jakościowa oraz ilościowa, pierwsza mówi o scharakteryzowaniu porównywanych obiektów w ujęciu opisowym, druga porównuje cechy wyrażone wielkościami fizycznymi, posiadające wymiar liczbowy. Połączenie kilku podejść badawczych zdecydowało o możliwości poszerzenia perspektywy badanego przedsięwzięcia oraz wyodrębnienie kluczowych superlatyw oraz defektów dla badanego zjawiska czyli oceny dostosowania studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców w Polsce.

Badania zrealizowane przy wykorzystaniu szerokiego wachlarza źródeł poznania pozwoliły na uzyskanie ogólnego, syntetycznego obrazu potrzeb kwestii problemowej dotyczącej dostosowania studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców. Zaproponowane

rozwiązanie uznaję za dojrzałe i w pełni potwierdzające umiejętności mgr Katarzyny Cymbranowicz do prowadzenia badań naukowych. Podkreślam także duży praktyczny potencjał zrealizowanej pracy – oczywiście zostanie on wykorzystany tylko wtedy o ile decydenci sięgną po analizę i metodę przeprowadzoną i zaproponowaną przez Doktorantkę.

### **III. Końcowa konkluzja**

Zawartość merytoryczna dysertacji a szczególnie jakość i poziom prowadzonego wywodu oraz zaprezentowane wnioski, dyskusja nad możliwymi praktycznymi zastosowaniami wyników prowadzonych analiz oraz uwagi odniesione do całej rozprawy skłaniają recenzenta do stwierdzenia, że cele pracy zostały przez Autorkę zrealizowane w stopniu uzasadniającym pozytywną ocenę merytoryczną recenzowanej rozprawy. Słuszność tego stwierdzenia potwierdzają wyniki prowadzonych badań o charakterze teoretycznym (rozdział I,II i III) i o charakterze empirycznym (rozdział IV i V).

W ocenie recenzenta Autorka dysertacji wykazała dużą znajomość teoretycznych i praktycznych aspektów omawianej materii. Poszczególne rozdziały wprowadzają treści niezbędne dla badania zaproponowanego tematu i zakresu podjętych rozważań. W pozytywach ocenianej pracy, w odniesieniu do wartości naukowej, należy przede wszystkim wskazać na jakość zaprojektowanego badania empirycznego, sposób jego przeprowadzenia i rzetelność przygotowanego opisu. Autorka dołożyła należytej staranności w gromadzeniu materiału a jego nadmiar – wynikający z mnogości źródeł poznania – potrafiła w sposób logiczny i racjonalny pogrupować, zredukować i opisać w postaci czytelnej dla odbiorcy. Cel naukowy pracy, został osiągnięty. Jego weryfikacji - przeważającej mierze służyły wyniki badania własnych Autorki odnoszone do praktyki funkcjonowania uczelni kształcących w zawodach ekonomicznych i rezultatów tego procesu jako ocenie statystycznego obrazu sytuacji absolwentów na rynku pracy i wizerunku szkół wyższych.

Po wnikliwym zapoznaniu się z dysertacją moje wnioski co do jej oceny są następujące:

- pozytywnie oceniam podjęty w rozprawie wielopłaszczyznowy i skomplikowany problem badawczy oraz akceptuję przeformułowane przez Doktorantkę cele i pytania badawcze, które znajdują odzwierciedleni w kolejnych częściach dysertacji;
- pozytywnie oceniam wykorzystane podejście badawcze, ale także jego opis, co może świadczyć o tym, iż Doktorantka ma akceptowalny poziom wiedzy o warsztacie badawczym niezbędnym dla prowadzenia rozważań w dyscyplinie ekonomia;
- pozytywnie oceniam samą strukturę dysertacji;
- pozytywnie oceniam prowadzenie wywodu w poszczególnych częściach dysertacji;
- pozytywnie oceniam liczebność i jakość wykorzystanej literatury przedmiotu i warsztatowo poprawną umiejętność dokonywania syntezy wiedzy;
- pozytywnie oceniam przeprowadzone badania empiryczne.

Zgodnie z wymogami Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz.1789) i przepisach wprowadzających ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 30.08.2018 poz.1669) oraz w zgodzie z & 6, ust.4 Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków

przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2018 poz.261) **suma pozytywów dotyczących pracy doktorskiej magister Katarzyny Cymbranowicz pt *Dostosowanie studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców w Polsce* w dyscyplinie naukowej: ekonomia. Promotorem pracy doktorskiej jest prof. dr hab. Helena Tendera-Właszczuk przedstawionych w treści recenzji jest wyższa niż zauważonych mankamentów, wobec powyższego wnioskuję o dopuszczenie Autorki do dalszych faz przewodu doktorskiego.**



#### **Pytania do doktorantki**

1. Proszę o przedstawienie autorskiej opinii na temat konsekwencji procesu bolońskiego dla społeczeństwa polskiego koncentrując się na ocenie wzajemnych relacji pomiędzy aspiracjami osób z wyższym wykształceniem, ich rzeczywistymi umiejętnościami i wiedzą a ofertą pracy istniejącą na polskim rynku.
2. Proszę o scharakteryzowanie instrumentów optymalizacji rynku pracy absolwentów wykorzystywanych w wybranych krajach europejskich